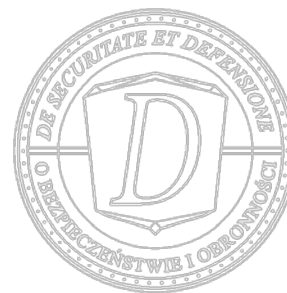

Ewa CHARYMSKA¹

Uniwersytet Przyrodniczo Humanistyczny w Siedlcach

Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa

ewa-charymska@wp.pl

ZABYTKI I DZIEŁA SZTUKI, JAKO PRZEDMIOTY OCHRONY

ABSTRAKT: Artykuł przedstawia koncepcje ochrony zabytków i dzieł sztuki w minionych wiekach po czasy współczesne. Poprzez analizę aktów normatywnych i literatury ukazuje nie tylko definicję zabytków i dzieł sztuki, ale również kryteria stanowiące o ich wartości, a tym samym świadczące o ich roli i znaczeniu w kreowaniu dziedzictwa kulturalnego narodu. Porusza także kwestie obowiązków i odpowiedzialności poszczególnych podmiotów w kreowaniu ochrony zabytków, wpływających zarówno z ogólnopństwowych programów politycznych oraz ustawodawstwa międzynarodowego.

SŁOWA KLUCZOWE: ochrona, odpowiedzialność, prawo, wartość, zabytek

MONUMENTS AND WORKS OF ART AS OBJECTS OF PROTECTION

ABSTRACT: The article presents the concepts of protection of monuments and works of art in past centuries to modern times. Through the analysis of normative acts and literature article it shows not only the definition of monuments and works of art, but also the criteria for providing for their value. And thus demonstrating their role and importance in the creation of the cultural heritage of the nation. Also raises issues of duties and responsibilities of the various actors in creating the protection of monuments flowing both the general national political agendas and international legislation.

KEYWORDS: monument, value, protection, law, liability

¹ Mgr Ewa Charymska – doktorantka w Instytucie Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Pracuje na stanowisku specjalisty w Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita w Warszawie. Jej zainteresowania naukowo-badawcze dotyczą przede wszystkim bezpieczeństwa kulturowego i społecznego, międzynarodowego prawa humanitarnego oraz zagadnień związanych z ochroną dóbr kulturalnych podczas konfliktu zbrojnego. Autorka kilkunastu artykułów naukowych publikowanych w recenzowanych czasopismach i wydawnictwach pokonferencyjnych

WPROWADZENIE

Mówiąc o ochronie zabytków, należy przywołać niektóre aspekty z jej przeszłości. W tej bowiem dziedzinie, podobnie jak i w wielu innych, sytuacja współczesna i perspektywy zależą nie tylko od tego, co niesie dzień dzisiejszy, ale w niemałym stopniu od umiejętności czerpania z dotychczasowych doświadczeń. Nie wolno na przykład pominąć spostrzeżenia, że część ochrony zabytków zawsze wplatała się w nurty polityczne, ponieważ mogła być instrumentem oddziaływania na nastroje społeczne. Nieraz przywódcy wykorzystywali los kulturalnego dziedzictwa dla realizacji własnych, niekoniecznie szlachetnych, zamiarów. Z drugiej strony, mądrzy konserwatorzy wykorzystywali w spełnianiu swojej misji, i nadal powinni wykorzystywać, możliwości wpływające z ogólnopaństwowych, a także międzynarodowych, programów politycznych².

ETYMOLOGIA I ZNACZENIE TERMINU „ZABYTEK”

Polski termin „zabytek” nie znajduje odpowiedników w dosłownych tłumaczeniach w innych językach. Na świecie operuje się na ogół, dawniej stosowanym i u nas, określeniem pomnik (w dzisiejszej polszczyźnie w innym znaczeniu niż w większości języków) z przymiotnikiem – historyczny. Ta różnica językowa wskazuje na odmienne pojmowanie zabytku. Pomniki powstawały i powstają dla utrwalenia pamięci o wybranych ważnych postaciach czy zdarzeniach, a zabytki po prostu stanowią materialne świadectwo dawnego bytu. Pojęciem tym można więc nazywać wszelkie historyczne miejsca, przede wszystkim zaś dawne budowle oraz ich zespoły, dzieła sztuki i rzemiosła, parki, ogrody cmentarze, najróżniejsze przedmioty, a także maszyny, instrumenty, książki, filmy, fotografie, dokumenty. Terminem tym można by jeszcze nazwać wiele innych znaków przeszłości, jednak pod warunkiem, że naprawdę stanowią autentyczne relikty minionych epok.

W Polsce określenie „zabytek” funkcjonowało zapewne przez wiele stuleci. Od jak dawna, nie wiadomo. Wrywkowe dowody pozwalają odnaleźć to pojęcie dopiero w wieku XVI, tj. od czasu pojawienia się pisanego języka polskiego. W wielu dokumentach wcześniej, a nawet częściowo potem, w zasadzie posługiwano się łaciną, a także staroniemieckim, którym operowano w wielu miastach³. Wraz z upowszechnieniem się ducha renesansu coraz częściej używano pojęcia „starożytny”, które aż do XIX w. identyfikowano z „historycznym” lub „dawnym” nie zaś pochodzącym z antycznej Grecji czy Rzymu. W końcu XVIII i XIX w. znajdowało to także odbicie w praktyce architektonicznej. Przy dokonywanych wówczas przebudowach albo budowie obiektów, którym chciano nadać cechy dawności, stosowano wątki i detale zaczerpnięte z antyku albo

² Vide B. Rymaszewski, *Polska ochrona zabytków*, Warszawa 2005, s.8.

³ *Ibidem*, s. 9.

gotyku, który choć nie był wtedy u nas powszechnie ceniony, jednak w przekonaniu ówczesnych wyrażał historyczność⁴.

Sposób rozumienia pojęcia zabytku oraz zestawu wartości i cech, które o jego zabytkowości świadczą, stanowi podstawę konstruowanych i wdrażanych przez poszczególne państwa systemów ochrony zabytków. Od definicji tego, co stanowi zabytek, zależy, bowiem zarówno dobór podlegającego ochronie zasobu, jak i formy oraz sposoby jego ochrony. Sam termin „zabytek” rozumiany bywa na wiele sposobów. Może ujmować go krótka definicja, może też być przedmiotem pogłębionego, bezdefinicyjnego rozważania. Wiedeński profesor Alios Riegl w swojej pracy dotyczącej nowoczesnego kultu zabytków, jego istoty i powstania nie podaje nawet jednej wewnętrznie spójnej definicji zabytku, skupiając się za to na opisie powiązanych ze sobą wartości, które zabytek ten konstytuują. Wychodząc od rozróżnienia zabytków historycznych i artystycznych, w dalszej części wywodu omawia system wartości, na którym oparł swą teorię, a do którego zaliczają się: wartość starożytna, historyczna, pomnikowa, użytkowa, artystyczna, wartość nowości oraz względna wartość artystyczna. Nowatorskie w podejściu Riegla było ponadto wyabstrahowanie zabytku z otaczającej go rzeczywistości i rozważanie/ujmowanie go w oderwaniu od czynników zewnętrznych⁵.

Przeciwniegi biegun stanowią związane definicje opierające się na jednym lub kilku wyróżnikach charakteryzujących pojęcie zabytek. Słownik języka polskiego PWN podaje, że zabytek – to dzieło powstałe w przeszłości, przedstawiające wartość muzealną, historyczną i kulturalną. To także zabytki przyrody – niektóre gatunki zwierząt lub roślin żyjące obecnie w niewielkiej liczbie osobników, będące pod ochroną na danym terenie. To również obiekty przyrody nieożywionej (np. jaskinie, skały, głazy narzutowe) chronione ze względu na swą wartość naukową, historyczną itp.⁶. Definicja zabytku zawarta w Wielkiej Encyklopedii PWN określa zabytek, jako obiekt ruchomy lub nieruchomy, a także zespół obiektów lub miejsc, które stanowią świadectwo epoki albo zdarzenia i mają wartość historyczną, kulturową, artystyczną i z tej racji podlegają ochronie prawnej. Definicja ta zabytki określa również innymi terminami takimi jak: „dobra kultury” lub „pomniki historii”. Zaznaczając, że w Polsce zabytki są wpisywane do rejestru zabytków a najcenniejsze zabytki światowe są wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO⁷. Natomiast Anna Gerecka-Żołyńska określa zabytki, jako specjalną grupę chronionych obiektów, którą tworzą skarby narodowe

⁴ *Ibidem*.

⁵ M. Rouba, *Zadania władz publicznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w Rzeczypospolitej Polskiej. Ze szczególnym uwzględnieniem obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego*

i naturalnego, Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 23-24.

⁶ L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, L. Wiśniakowska, (red.), *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 1996, s. 1241.

⁷ J. Wojnowski, (red.), *Wielka Encyklopedia PWN*, Tom 30, Warszawa 2005, s. 175.

i pomniki historii, czyli zabytki i dobra o wybitnych walorach historycznych, naukowych, artystycznych, kulturalnych, które uzasadniają objęcie ich szczególnie troskliwą opieką. Natomiast ogół zabytków objętych ochroną w skali kraju określa się mianem „dziedzictwa narodowego”, a w skali międzynarodowej – światowym dziedzictwem kulturalnym lub spuścizną kulturalną⁸.

Kamil Zeidler natomiast zwraca uwagę na pewną zależność między nazwami „zabytek” i „dobro kultury” ukazując stosunek podrzędności tego pierwszego wobec drugiego. Pojęcie „dobra kultury” jest w stosunku do pojęcia „zabytek” szersze tak, że każdy zabytek jest dobrem kultury, ale nie każde dobro kultury jest zabytkiem. Aby uznać daną rzecz za zabytek, wymagany jest bowiem upływ określonego czasu. W definicji językowej słowa „zabytek” odnajdujemy ową starodawność rzeczy. Natomiast w przypadku dobra kultury może być to rzecz współczesna, lecz ważna dla kultury, jak na przykład dobrem kultury jest obraz autorstwa uznanego żyjącego artysty, który nie będzie jednak zabytkiem. Jednym z warunków uznania rzeczy za zabytek, obok istoty tego pojęcia, jaką stanowi szczególna wartość rzeczy, jest wspomniany wyżej upływ czasu. Dlatego też można tu mówić o definicji postępującej, mając na myśli sytuację taką, że zbiór przedmiotów wchodzących w zakres nazwy „zabytek”, a tym samym kategorii szerszej, czyli dóbr kultury, powiększa się w miarę upływu czasu. Jednak o uznaniu rzeczy za zabytek, a co za tym idzie - objęciu go ochroną prawną, decyduje nie tylko dawność, starość rzeczy, ale jej wartość. Choć oczywiście nikt nie nazwie zabytkiem czegoś, co powstało wczoraj, to sama dawność nie wystarcza, aby uznać obiekt za zabytkowy. Sądzę potoczny, że każda stara rzecz jest zabytkiem, nie jest prawdziwy na gruncie obowiązującego prawa, gdyż o ile może znajdować swoje potwierdzenie w definicjach i tym samym tak funkcjonować w języku potocznym, o tyle zakres nazwy zabytek w języku prawnym jest niewątpliwie węższy⁹.

DEFINIOWANIE ZABYTKU W AKTACH PRAWA

Zgodnie z artykułem 3. Ustawy z 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – zabytkiem jest nieruchomości lub rzecz ruchoma ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową¹⁰. Definicja ta odpowiada w przybliżeniu definicji dobra kultury z ustawy z 1962 r. o ochronie dóbr kultury, (dokument ten zostanie omówiony szerzej w dalszej części pracy) z tym zastrzeżeniem, że

⁸ A. Gerecka-Żołyńska, *Ochrona zabytków Polsce. Zbiór podstawowych aktów prawnych z krótkim komentarzem*, Poznań 2006, s. 7-8.

⁹ K. Zeidler, *Restytucja dóbr kultury ze stanowiska filozofii prawa*, Warszawa 2011, s. 115-116.

¹⁰ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. 2003, Nr 162, poz. 1568, art. 3.

zabytek nie może być wytworzony współcześnie, lecz musi stanowić świadectwo minionej epoki lub minionego zdarzenia. Warto zauważyć, że zakres nazwy „zabytek” w języku potocznym i w języku prawnym, w świetle wyżej przedstawionej legalnej definicji, różni się. Jan Zachwatowicz pisze o pierwszym jego pojmowaniu, że pojęcie „zabytek” jest rozumiane w Polsce bardzo szeroko. Obejmuje nie tylko wybitne dzieła sztuki i architektury, lecz wszystkie przedmioty i urządzenia wytworzone przez człowieka, charakterystyczne dla etapów rozwoju cywilizacji i kultury. Anna Gerecka-Żołyńska podkreśla, że najpopularniejszą cechą pozwalającą zaliczyć obiekt do grupy zabytków jest bez wątpienia wygląd zewnętrzny przedmiotu, zaświadczenia o jego trwaniu w czasie. Wśród nich najbardziej widoczne są oczywiście zniszczenia materialne, potwierdzające na ogół odległy czas powstania obiektu i przesądzające na pierwszy rzut oka o uznaniu jego zabytkowego charakteru. Dla przeciętnego obserwatora, przy kwalifikowaniu obiektu do grupy zabytków, drugoplanowe znaczenie mają widoczne różnice stylowe bądź odmienność materiałów i technologii wykorzystywanych przy jego powstaniu. W rezultacie w opinii społecznej status zabytków zyskują niekiedy obiekty nieposiadające walorów historycznych, kulturalnych artystycznych ani naukowych, lecz szcycące się sędziwym wyglądem. Niemniej jednak, gdy ustawodawca przyjmuje legalną definicję, wówczas powstaje obowiązek, przynajmniej na gruncie szeroko rozumianego stosowania prawa, aby pojęcie to rozumieć tak, jak zostało zdefiniowane w akcie prawodawczym i tym samym odchodzi się od jego leksykalnego rozumienia, czyli jego sensu w języku potocznym¹¹.

Obok pojęcia „zabytek” w literaturze przedmiotu często możemy spotkać się z pojęciem „dzieło sztuki”. Dzieło sztuki nie jest pojęciem występującym w tekstach prawnych. Kryterium uznania rzeczy za dzieło sztuki stanowić może jej wartość estetyczna. Działaniem polegającym na ocenie dzieła sztuki będzie, więc swoiste wartościowanie. Należy zaznaczyć, że kryteria oceny dzieła sztuki, nawet na przestrzeni XX w. na gruncie współczesnej estetyki, bardzo się zmieniły. Inny jest desygnat tej nazwy w przypadku klasycznych teorii sztuki, inny w świetle refleksji postmodernistycznej. Dzieło sztuki jest przedmiotem dwóch rodzajów odbioru: estetycznego i teoretycznego. Pierwszy, którego istotą jest oddziaływanie dzieła na emocje odbiorcy, stanowi przedmiot zainteresowania estetyki, jako działu filozofii. Drugi to ten, w którym bada się samo dzieło z punktu widzenia okresu jego powstania, stylu, techniki, tworzywa i materiałów, z jakich zostało wykonane. Odbiór teoretyczny jest przedmiotem zainteresowania historii sztuki. Należy jednak zaznaczyć, że obie te dziedziny nauki coraz bardziej zbliżają się do siebie. Można przypomnieć, że w myśl art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. a Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

¹¹ K. Zeidler, *op. cit.*, Warszawa 2011, s. 118-119.

czyli, innymi słowy, dzieła sztuki¹². Do dzieł sztuki odwołuje się również Stanisław Edward Nahlik pisząc, że dzieła sztuki wśród dóbr kulturalnych mają największą wartość ogólnoludzką, a z wszelkich działań na ich szkodę, grabież w najwyższym stopniu nosi znamiona przestępstwa, bo nie może się zasłonić nieodzownymi nakazami wojny¹³.

HISTORIA OCHRONY ZABYTEKÓW

Jednym z pierwszych prawników wzywających do zachowania w czasie wojny określonych zabytków i dzieł sztuki, był Jakub Przyłuski. Uważał on, iż zwycięzca powinien oszczędzić i pozostawić nienaruszonymi przedmioty kultu, zabytki literatury i szlachetnych artystów. Nie podzielali tego poglądu inni wybitni prawnicy europejscy: Alberico Gentili i Hugo Grocjusz wypowiadający się na ten temat na przełomie XVI i XVII w., którzy nie dostrzegali potrzeby wprowadzenia tego rodzaju klauzul wyłączających w prawie wojennym. Dopiero w XVIII w., pod wpływem racjonalistycznej postawy Oświecenia, powrócono do postępowych poglądów J. Przyłuskiego uznając, iż w prawie pozytywnym ukształtował się obowiązek uszanowania niektórych rzeczy należących do nieprzyjaciela¹⁴. Emeric de Vattel zalicza do nich budowle będące chlubą ludzkości, a nieprzyczyniające się do wzmocnienia nieprzyjaciela, świątynie, nagrobki, gmachy publiczne, wszelkie dzieła odznaczające się swym pięknem. Stwierdzając, iż umyślne niszczenie gmachów publicznych, świątyń, nagrobków, itp. jest potępione nawet przez powszechnie przyjęte prawo narodów, jako niemające znaczenia dla uprawnionego celu wojny. Podobne stanowisko w tej sprawie zajął Georg F. von Martens, który zauważył, że od dawna istnieje praktyka, zgodnie z którą z przedmiotów podlegających prawu łupu w wojnie lądowej, zostały wyłączone zabytki sztuki i pracy zawodowej¹⁵. W XIX w., w którym wskutek wojen napoleońskich nastąpił poważny regres praktyki wojennej w zakresie szanowania dzieł sztuki i zabytków, nadal wypowiedane były przez prawników opinie o potrzebie ich wyłączenia z prawa łupu wojennego. Johann L. Klüber twierdził, iż wyłączeniu takiemu podlegają zabytki publiczne, przedmioty z dziedziny literatury i sztuk pięknych, urządzenia zamków, gmachów i ogrodów należących do suwerena lub jego rodziny, jak również rzeczy służące do obrzędów religijnych. Podobnym zestawem obiektów, które na podstawie normy prawa zwyczajowego podlegają wyłączeniu z ogólnych działań wojennych, posłużył się Henry Wheaton, wymieniając świątynie religii, gmachy publiczne przeznaczone wyłącznie do celów pokojowych, zabytki sztuki oraz przybytki nauki¹⁶.

¹² *Ibidem*, s. 122-123.

¹³ S.E. Nahlik, *Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej*, Wrocław-Kraków 1958, s. 5.

¹⁴ A. Przyborowska-Klimczak, *Rozwój dziedzictwa kulturalnego w prawie międzynarodowym na przełomie XX i XXI wieku*, Lublin 2011, s. 14.

¹⁵ *Ibidem*, s. 14.

¹⁶ *Ibidem*.

Geneza ochrony zabytków w Polsce jest ściśle związana z tworzeniem kolekcji przez władców oraz przedstawicieli arystokracji. Początkowo zainteresowanie sztuką było bardziej powodowane zamiłowaniem do piękna i zagranicznych przedmiotów, niż chęcią gromadzenia świadectw materialnej kultury ludzkości. Bogate zbiory posiadali już Jagiellonowie. Tradycję wzbogacania skarbcza państwowego o rzeczy o wartości artystycznej kontynuowali Wazowie, a następnie królowie sascy. Równolegle powstały rodowe zbiory rodzin magnackich Potockich, Radziwiłłów czy Czartoryskich, które miały świadczyć o ich statusie i prestiżu. Nieco później rozwinęła się idea tworzenia muzeów i udostępniania cennych przedmiotów społeczeństwu. „Przeszłość przyszłości” – to napis wyryty na tablicy nad wejściem do świątyni Sybili w Puławach (najprawdopodobniej pierwszym polskim muzeum) świadczył o chęci kultywowania tradycji i przekazania przyszłym pokoleniom, choć małej części wieków poprzednich. Chociaż nie podejmowano zorganizowanych działań mających na celu zachowanie obiektów, to w literaturze pojawiają się wzmianki na temat zatrudniania na dworach artystów odpowiedzialnych za właściwy wygląd dzieł zdobiących wnętrza – na przykład o działalności malarza królewskiego Jana Tretko w XVII w. Narastające od XVIII w. zainteresowanie historią i ochroną zabytków stłumiła utrata niepodległości w 1795 roku. Jednakże nawet wówczas podtrzymywanie tradycji i kultury polskiej uważano za jedną z dróg wiodących do odzyskania tężyzny narodowej, która to przejawiała się między innymi w inicjatywie utworzenia Musaeum Polonicum czy też projektach dokonania spisu cenniejszych obiektów. Okres zaborów nie tylko pozbawił naród polski państwa, lecz także zdecydowanie przyczynił się do zubożenia dziedzictwa kultury, mimo prób jego ochrony podejmowanych na terenie każdego z zaborów. Polegały one na przeprowadzeniu inwentaryzacji, zabezpieczeniu cenniejszych obiektów oraz inicjowaniu prac konserwatorskich. Jeszcze pod zaborami powstawały jednostki, które dały początek zorganizowanej państwowej ochronie zabytków. Trzeba zaznaczyć, że zabory różniły się między sobą stopniem depolonizacji, a bezpośrednio przekładało się to na podejmowanie działania zmierzającego do zapobieżenia dewastacji polskiej spuścizny kulturowej. Na przykład w zaborze rosyjskim niemal zupełnie pomijano aspekt ochrony zabytków. Dopiero na początku XX w. sytuacja polityczna uległa zmianie i rząd carski zezwolił na założenie Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości¹⁷. Był to początek narodzin koncepcji ochrony zabytków w Polsce w latach niewoli. W 1906 r. powstało wspomniane powyżej w Warszawie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości działające pod nieco zmienioną nazwą do dziś. W 1911 r. w Krakowie odbył się I Zjazd Towarzystwa Miłośników Ojczystych zabytków Sztuki i Historii. Stąd społeczne stowarzyszenia stanowiły podwaliny kadr i system ochrony zabytków w odrodzonej Rzeczypospolitej, przesadzając o społecznych korzeniach i początkach polskiej służby konserwatorskiej.

¹⁷ A. Jagielska-Budruk, *Zabytek ruchomy*, Warszawa 2011, s. 25-26.

W pierwszym statucie Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości jedno z pięciu głównych zadań dotyczyło ustanowienia odpowiedniego dozoru nad nieruchomymi pamiątkami i zabytkami, odrestaurowania ich i przyrowadzenia do porządku oraz przedsięwzięcia wszelkich środków zapobiegających zniszczeniu i zagładzie. A społeczne działania na rzecz ochrony zabytków były możliwe dzięki poparciu, głównie finansowemu, samorządów lokalnych, zwłaszcza rad miejskich¹⁸.

OCHRONA ZABYTEKÓW W AKTACH PRAWA

Innowacyjnym aktem prawnym w dziedzinie ochrony dóbr kulturalnych był uchwalony 31 października 1918 r., Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury. Miał on szczególne znaczenia dla stającej przed drzwiami niepodległości Rzeczypospolitej. Zgodnie z artykułem 1 wszelkie zabytki kultury i sztuki, znajdujące się w granicach Państwa Polskiego, wpisane do inwentarza zabytków sztuki i kultury, podlegały opiece prawnej.

Należące do Państwa Polskiego lub do jego obywateli, lub do instytucji polskich zabytki sztuki i kultury znajdujące się za granicą, mogły być przedmiotem szczególnych środków ochrony ze strony polskiej władzy państwowej oraz umów międzynarodowych, stosownie do osobnych w tej mierze postanowień¹⁹. Opieka nad zabytkami sztuki i kultury należała do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Czynności związane z opieką nad zabytkami sztuki i kultury sprawowali konserwatorzy zabytków sztuki i kultury mianowani przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego²⁰. Postanowienia cytowanego dekretu Rady Regencyjnej obejmowały ochroną zabytki nieruchome, ruchome oraz wykopaliska i znaleziska. Regulowały kwestie postępowania i wywłaszczania zabytków oraz kwestie odszkodowania. Określały także odpowiedzialność za wykroczenia przeciwko przepisom.

Zgodnie z art. 12. wyżej wymienionego dekretu za zabytki nieruchome uznano:

- jaskinie, grodziska (tak zwane szwedzkie góry i okopy), kurhany, mogiły, usypiska, cmentarzyska, ślady osad nawodnych, głązy ze stopami, misami, krzyżami, podkowami, baby kamienne itp.;
- budowle, zarówno murowane, jak i drewniane, z przynależnym im otoczeniem (ogrodem, placem), prezbiteria, kaplice, wieże, bramy, portale, kolumny, dzieła sztuk plastycznych związane z architekturą budynku (malowidła ścienne, rzeźby itp.);

¹⁸ G. Leszczyński, *Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń czasu wojny i pokoju*, [w:] R. Bzinkowski, K. Stankiewicz, T. Langowska, (red.), *Rola i zadania Sił Zbrojnych w zakresie ochrony dóbr kultury wobec zagrożeń czasu wojny i pokoju*, Kraków 2000, s.20.

¹⁹ *Dekret Rady Regencyjnej z 31 października 1918r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury*, Dz. U. 1918, Nr 16, poz. 36, art. 1.

²⁰ *Ibidem*, art.2-3.

- luźno stojące pomniki, nagrobki, kapliczki, krzyże, figury, słupy graniczne, kolumny itp;
- ruiny budowli, pomników i posągów;
- grupy budowli wybitne pod względem estetycznym i znamienne bądź dla całych miast, osad, wsi, bądź dla ich dzielnic;
- dochowane na gruncie do dziś rozplanowania starych miast i dzielnic staromiejskich wraz z dawnymi historycznymi nazwami ulic i placów;
- ogrody ozdobne oraz stare aleje cmentarne i przydrożne, drzewa sędziwe i okazałe otaczające zamczyska, kościoły itp.²¹.

Artykuł 13. natomiast podkreślał, że zabytki nieruchome nie mogą być burzone, niszczone, przerabiane, odnawiane, rekonstruowane, zdobione lub uzupełniane nawet instalacjami bez uprzedniego pozwolenia odpowiedniej władzy konserwatorskiej. Posiadanie takiego zezwolenia było obowiązkowe przy wykonywaniu wszelkich zmian, zamierzonych w najbliższym otoczeniu ważniejszych zabytków nieruchomych. Wykonywanie wszelkich prac dotyczących zabytków nieruchomych podlegało kontroli konserwatora, który miał prawo wstrzymania prac wykonywanych bez pozwolenia lub niewłaściwie, korzystając z poparcia miejscowych organizacji administracyjnych²².

Ponadto, każdy właściciel zabytku nieruchomego był zobowiązany do utrzymywania go w stopniu niezbędnym dla zabezpieczenia jego istnienia. Również Rząd w wyjątkowych przypadkach miał prawo pomagać właścicielowi w utrzymaniu zabytku. Przysługiwało mu także prawo wywłaszczenia lub ograniczenia użytkowania zabytków nieruchomych w sytuacjach, gdy występowało niebezpieczeństwo zniszczenia lub ich uszkodzenia. Art.17. zobowiązał również rząd do podejmowania działań mających na celu zapobieżenie niszczeniu, zasłanianiu, szpeceniu widoku na zabytki jak i samych zabytków nieruchomych²³.

W niniejszym dokumencie poruszone zostały także kwestie zabytków ruchomych, wykopalisk i znalezisk. Za zabytki ruchome zgodnie z ustawą uznane zostały:

- przedmioty związane bezpośrednio z przeznaczeniem budynku (ołtarze, ambony, chrzcielnice, stalle, pomniki, nagrobki, trumny w grobach kościelnych wraz z ukrytymi w nich dziełami pracy ręcznej, epitafia, tablice, vota, szaty i naczynia obrzędowe, dzwony itp.) oraz kolekcje przedmiotów, przechowywanych w muzeach, w skarbnicach i składach świątyn, w zgromadzeniach cechowych, po magistratach itp.;
- dzieła sztuk plastycznych: obrazy, rzeźby, ryciny;
- dzieła sztuk zdobniczych i kunsztów cechowych: zbroje, oręża, rzędy, pojazdy, chorągwie, sztandary, arrasy, dywany, makaty, pasy, kilimy, hafty, koronki, ubiory,

²¹ *Ibidem*, art. 12.

²² *Ibidem*, art. 13-14.

²³ *Ibidem*, art. 15-17.

meble, sprzęty, naczynia, zegary, świeczniki, wyroby złotnicze, emalie, szkło, ceramika, karty, okucia, zamki, godła, znaki itp.:

- monety, medale, pieczęcie, tłoki mennicze;
- druki, archiwalia, rękopisy zwykłe i ozdobne, oprawy ksiąg;
- ludowe sprzęty domowe i wyroby przemysłu ludowego²⁴.

W dekrete wyraźnie zaznaczono, że zabytki ruchome będące własnością kraju, miast, gmin administracyjnych lub wyznaniowych, parafii oraz instytucji społecznych, nie mogą być niszczone, usuwane, sprzedawane zamieniane, przerabiane odnawiane lub rekonstruowane bez uprzedniego pozwolenia odpowiedniej władzy konserwatorskiej. Przewożenie wymienionych zabytków ruchomych, chociażby na wystawy publiczne, wymagało pozwolenia konserwatora, w którego okręgu znajdował się dany zabytek. Również wszelkie prace dotyczące zabytków ruchomych podlegały pracy konserwatora, w którego okręgu znajdował się dany zabytek. Ponadto konserwator tak samo, jak w przypadku zabytków nieruchomych, tak samo i tu, miał prawo wstrzymania prac wykonywanych niewłaściwie i bez pozwolenia, korzystając jednocześnie z poparcia miejscowych organów administracyjnych. Dekret nałożył również obowiązki na rząd. Był on zobowiązany w przypadku niebezpieczeństwa zniszczenia, uszkodzenia lub wywozu zagranicę zabytków ruchomych, będących własnością prywatną, a mających wybitne znaczenie narodowe, wywłaszczyć je na rzecz jednego z muzeów narodowych²⁵.

Za zabytki należące do kategorii wykopalisk i znalezisk uznano:

- wykopaliska, świadczące o dawnej kulturze (groby, pola urn i urny, narzędzia kamienne, wyroby kruszcowe i szklane, tkaniny, ceramika, monety itp.);
- znaleziska przypadkowe na powierzchni ziemi lub na dnie zbiorników wody, mające cechy dawnej kultury, z rodzaju wyżej wymienionych, oraz takie, jak skarby i archiwalia, ukryte w murach, puszkach, skrytkach itp.²⁶.

Właściciele lub dzierżawcy gruntów, na których znalazły się wykopaliska bądź ci, którzy odkrycia dokonali, zobowiązani byli niezwłocznie zawiadomić o tym najbliższy urząd konserwatorski. Niniejszy dokument zabraniał wywozu z granic Państwa Polskiego zabytków tej kategorii a wszelkie prywatne poszukiwania archeologiczne wymagały pozwolenia Ministra W.R. i O.P. Również rząd miał prawo użytkowania lub wywłaszczenia dla badań naukowych terenu, na którym dokonano odkrycia oraz posiadał prawo przedkupu wykopalisk i znalezisk w ciągu trzech miesięcy od daty zawiadomienia. Kwestie dotyczące wywłaszczenia zabytków i odszkodowań zostały określone w art. 28-33 tegoż dekretu²⁷.

²⁴ *Ibidem*, art. 18.

²⁵ *Ibidem*, art. 20-22.

²⁶ *Ibidem*, art. 23.

²⁷ *Ibidem*, art. 24-33.

Omawiany dekret poruszył również kwestię odpowiedzialności za wykroczenia przeciwko przepisom dotyczącym opieki nad zabytkami sztuki i kultury. Zgodnie z artykułem 34. przytaczanego aktu prawa, osoby nieprzestrzegające przepisów mogły zostać pozbawiane wolności do trzech miesięcy. W przypadku zniszczenia zabytku lub zmniejszenia jego wartości wskutek uszkodzenia, osoby te mogły zostać obciążone grzywną równającą się wartości zniszczonego przedmiotu lub kwotą umniejszenia jego wartości wskutek uszkodzenia. Artykuł ten regulował także kwestie wywozu zabytków i dzieł sztuki. Zgodnie nim w razie potajemnego ich wywozu lub jego usiłowania z granic państwa, przedmioty objęte niniejszym Dekretem ulegały poprzez drogę sądową konfiskacie na rzecz jednego z muzeów narodowych²⁸. Również sprzedaż, zamiana, zastaw lub darowizna zabytków ruchomych oraz wykopalisk i znalezisk, stanowiących własność gmin, miast parafii oraz instytucji publicznych, bez zgody konserwatora, była nieważna²⁹.

Kolejnym dokumentem stanowiącym o opiece nad zabytkami było Rozporządzenie Prezydenta RP z 6 marca, 1928 r., które zachowało podstawowe postanowienia Dekretu z 1918 roku. Zgodnie z artykułem 1. opiece podlegały zabytki ruchome i nieruchome, charakterystyczne dla pewnej epoki, posiadające wartości artystyczną, kulturalną, artystyczną, historyczną, archeologiczną lub paleontologiczną, potwierdzoną orzeczeniem władzy państwowej i zasługujący tym samym na zachowanie³⁰. Należy jednak pamiętać, że skuteczność ochrony zabytków utrudniał w Polsce między wojnami stan własności, brak skutecznych możliwości egzystencji a także wielonarodowy i wielowyznaniowy charakter dużej części zasobu zabytkowego oraz społeczności lokalnych. Pomimo tego, na podkreślenie zasługuje wielka praca nad inwentaryzacją zabytków w II Rzeczypospolitej. W ciągu pierwszego dziesięciolecia wykonano prawie kompletną dokumentację zabytków, w tym fotograficzno-pomiarową, czym zasłużyło się w szczególności Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości oraz Zakład Architektury Polskiej i Historii Sztuki Politechniki Warszawskiej. W Polsce przed II wojną światową działało 130 muzeów utrzymywanych przez państwo, 38 samorządowych muzeów i 81 muzeów społecznych, nie licząc prywatnych zbiorów (regulacja prawna muzealnictwa publicznego nastąpiła w 1933 r.). Rozporządzeniem z 17 lipca 1928 r. wprowadzono jednolite zasady prowadzenia rejestru zabytków, a w 1929 r. powołano Centralne Biuro Inwentaryzacji Zabytków³¹. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 17 lipca 1928 r. o prowadzeniu rejestru zabytków, w każdym urzędzie wojewódzkim musiał być prowadzony rejestr zabytków, obejmujący wszystkie zabytki znajdujące się na terenie województwa (z wyjątkiem starożytności): dzieł sztuki, dokumentów archiwalnych

²⁸ *Ibidem*, art. 34.

²⁹ *Ibidem*, art. 35.

³⁰ *Rozporządzenie Prezydenta RP z 6 marca 1928 r., o opiece nad zabytkami*, Dz. U. 1928, Nr 29, poz. 265.

³¹ G. Leszczyński, *op. cit.*, [w:] R. Bzinkowski, K. Stankiewicz, T. Langowska, (red.), *op. cit.*, Warszawa 2001, s.21.

i rękopisów, posiadających wartość historyczną lub artystyczną znajdujących się w katolickich kościołach i lokalach kościelnych. Każdy rejestr, oprócz numeru porządkowego oraz daty i numeru prawomocnego orzeczenia o uznaniu przedmiotu za zabytek, zawierał również dane dotyczące:

- miejsca, gdzie zabytek się znajduje (nazwa miejscowości i powiat), określenie zabytku;
- datę lub stulecie powstania zabytku oraz daty (stulecia) ważniejszych jego zmian;
- imię, nazwisko i adres właściciela zabytku (ewentualnie własność państwowa).

Pod rubryką „uwagi” notowano między innymi wpis do ksiąg wieczystych, wykreślenie z rejestru, wzięcie w zarząd państwowy, przeniesienie do muzeum lub do biblioteki państwowej albo publicznej oraz wszelkie zmiany dotyczące tytułu własności. Ponadto rejestry dzieliły się na następujące działy i poddziały:

1. Dział zabytków nieruchomych, podzielony na poddziały:
 - zabytki sztuki;
 - zabytki prehistoryczne i archeologiczne.
2. Dział zabytków ruchomych, dzielił się na:
 - zabytki sztuki;
 - zabytki prehistoryczne i archeologiczne;
 - zabytki paleontologiczne;
 - archiwalia;
 - zbiory biblioteczne.

Rozporządzenie wyraźnie podkreślało, że zabytki uznane przez Dekret Rady Regencyjnej z dnia 31 października 1918 r. miały być wpisywane do rejestrów poszczególnych województw na podstawie dokumentacji, którą poszczególni konserwatorzy otrzymali we właściwym czasie z byłego Ministerstwa Sztuki i Kultury oraz ówczesnego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W przypadku jej braku, odbywało się na podstawie wyciągów z inwentarza, wysyłanych konserwatorom przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Następnie do rejestru miały być wpisywane zabytki, które jakimkolwiek aktem administracyjnym wynikającym z przytoczonego Dekretu Rady Regencyjnej z dnia 31 października 1918 r., zostały prawomocnie uznane za zabytki lub zostały przez konserwatorów wpisane do katalogów przez nich prowadzonych, pod warunkiem, że uprzednio powiadomiono o tym właściciela zabytku. Wpis innych zabytków odbywał się na podstawie prawomocnych orzeczeń wydanych na podstawie art. 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca, 1928 r., o opiece nad zabytkami (Dz. U. R. P. Nr.29, poz. 265)³².

Jednym z podstawowych celów i zadań polskich konserwatorów i opiekunów zabytków była rewindykacja. Polska delegacja na Konferencji Paryskiej żądała zwrotu

³²Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 lipca 1928 r., o opiece nad zabytkami, Dz. U.1928, Nr 76, poz. 675 i 676, art. 4.

wszystkich bibliotek, zbiorów muzealnych, przedmiotów artystycznych, naukowych i religijnych zajętych, skonfiskowanych lub wywiezionych do Niemiec między innymi zbiorów nieświeskich Radziwiłłów, Sobieścianów zrabowanych na Śląsku, zbiorów Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, regaliów wawelskich, zbiorów gołuchowskich i rogalińskich, kolekcji broni Legionów Jana Henryka Dąbrowskiego, wyposażenia Zamku Królewskiego w Warszawie, z którego wywieziono 65 wagonów cennych przedmiotów w latach 1914-1915 i wielu innych³³. Choć sytuację prawną komplikował fakt, że Polska nie była stroną wojującą, a zwycięskie mocarstwa nie przejawiały specjalnego zdecydowania w spełnianiu jej żądań restytucyjnych, ważkim argumentem było to, że dalsze pozostawienie zagrabionych dóbr kultury w rękach zaborców byłoby usankcjonowaniem ich bezprawnej działalności. Mimo to dochodzenie szkód wojennych przez Polskę przed Międzynarodową Komisją Rozjemczą na podstawie art. 238 Traktatu Wersalskiego, nakazującego zwrot zabranych obiektów zabytkowych (poza jednostkowym przykładem uwzględnienia złotej czary króla Władysława IV z Muzeum Narodowego w Wiedniu) nie zostało zakończone powodzeniem w odniesieniu do państw centralnych. Co do dóbr kultury z terenów byłego zaboru rosyjskiego, pomimo uchwały Ludowego Komisariatu Oświaty z 6 kwietnia 1918 r., do ich zwrotu w praktyce nie doszło z powodu pogorszenia stosunków bilateralnych i wojny polsko-bolszewickiej. Na mocy Traktatu Ryskiego z 18 marca 1921 r. Polska odzyskała urządzenia Zamku Królewskiego i Łazienek Królewskich, insygnia koronacyjne Stanisława Augusta, arrasy Zygmunta Augusta, 24 głowy wawelskie, obraz „Bitwa pod Grunwaldem” Jana Matejki, pomnik księcia Józefa Poniatowskiego i inne zabytki. Jednak dopiero po podpisaniu Układu Generalnego w 1927 r. Polska odzyskała wiele najcenniejszych zabytków, jak np. miecz koronacyjny „Szczerbiec”, chorągiew koronną Zygmunta Augusta, arrasy wawelskie, Zbiory Towarzystwa Przyjaciół Nauk i inne³⁴.

W Polsce po I wojnie światowej ograniczone środki i wielość prac związanych z odbudową i organizacją państwa spowodowały odsunięcie na dalszy plan zabezpieczenia dóbr kultury na wypadek kolejnej wojny. Na ten problem zwrócono uwagę dopiero w obliczu narastającego zagrożenia wojennego w 1939 r., pozostawiając praktyczne sposoby zabezpieczenia zbiorów i ich ewakuacji dyrektorom muzeów i właścicielom zbiorów³⁵. Zabezpieczenie szczególnie cennych zbiorów architektury było zadaniem Policji Państwowej oraz Ligi Ochrony Powietrznej i Przeciwwgazowej. Było to jednak zadanie wręcz niewykonalne, tak jak całe zadanie obrony kraju we wrześniu 1939 r. Brak szczególnych zabezpieczeń obiektów zabytkowych w miastach wynikał m.in. z błędnego przeświadczenia, wpływającego z uregulowań prawnomiędzynarodowych, że ogłoszenie

³³ G. Leszczyński, *op. cit.*, [w:] R. Bzinkowski, K. Stankiewicz, T. Langowska, (red.), *op. cit.*, Warszawa 2001, s.21.

³⁴ *Ibidem*, s.21-22.

³⁵ *Ibidem*, s. 22.

miast otwartymi ochroni je przed nalotami i niszczeniem zabytków. Już jednak na tajnej naradzie w dniu 22 sierpnia 1939 r. Adolf Hitler powiedział wyższemu dowódcy niemieckim, że celem wojny jest unicestwienie sił żywotnych oraz że naród, któremu odbierze się kulturę, przestanie być narodem³⁶. Po czym niszczenie polskiej kultury stało się, zadaniem podstawowym i zbrodnym faktem dla strony niemieckiej. Wydarzenia II wojny światowej zmusiły społeczność międzynarodową do podjęcia określonych działań mających na celu ochronę dóbr kultury. Owocem tych działań była i jest nadal Konwencja haska o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podpisana w Hadze 14 maja 1954 r.³⁷.

Na uwagę zasługuje także Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach, gdzie wyraźnie zaznaczono, że ochrona dóbr kultury, stanowiących dorobek myśli i pracy wielu pokoleń, jest obowiązkiem Państwa i powinnością jego obywateli. Za dobro kultury, w rozumieniu Ustawy, uznano każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną³⁸. Celem ochrony dóbr kultury uznano ich zachowanie, należyte utrzymanie oraz społecznie celowe wykorzystanie i udostępnienie dla celów naukowych, dydaktycznych i wychowawczych tak, aby służyły nauce oraz popularyzacji wiedzy i sztuki, stanowiły trwałe elementy rozwoju kultury narodowej i były czynnym składnikiem życia współczesnego społeczeństwa socjalistycznego. Ochrona dóbr kultury polegała na zabezpieczeniu ich przed zniszczeniem, uszkodzeniem, dewastacją, zaginięciem lub wywozem za granicę, na zapewnieniu im warunków trwałego zachowania, na opracowaniu dokumentacji naukowej, ewidencji i rejestracji oraz na ich konserwacji, restauracji lub odbudowie, opartych na zasadach naukowych³⁹. Ochronie prawnej, przewidzianej w przepisach ustawy, podlegały dobra kultury, zwane w Ustawie „zabytkami”, które były:

- wpisane do rejestru zabytków;
- wchodziły w skład muzeów, bibliotek lub archiwów publicznych oraz inne, jeżeli ich charakter zabytkowy był oczywisty⁴⁰.

Niniejsza Ustawa wyznaczyła również organy, które odpowiadały za ochronę dóbr kultury. Zgodnie z artykułem 8. za ochronę dóbr kultury odpowiadał: Minister Kultury i Sztuki, wojewódzcy konserwatorzy zabytków prezydów Wojewódzkich Rad Narodowych, działający w ramach organizacyjnych ustalonych przez Prezydium

³⁶*Ibidem*.

³⁷*Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 roku, Dz. U. 1957, Nr 46, poz. 212, załącznik.*

³⁸ *Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach*, art. 1-2, <http://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.1962.010.0000048,metryka,ustawa-o-ochronie-dobr-kultury.html> (15.03.2015).

³⁹*Ibidem*, art. 3.

⁴⁰*Ibidem*, art. 4.

Wojewódzkich Rad Narodowych, dyrektorzy (kierownicy) muzeów w stosunku do zabytków znajdujących się w muzeach oraz do innych zabytków w zakresie im zleconym, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Biblioteka Narodowa w Warszawie i biblioteki wyznaczone przez Ministra Kultury i Sztuki w porozumieniu z właściwymi ministrami (kierownikami urzędów centralnych) i Polską Akademią Nauk, w stosunku do zabytkowych materiałów archiwalnych i zabytkowych materiałów bibliotecznych w zakresie im zleconym. W miastach lub powiatach, gdzie znajdowała się większa ilość zabytków nieruchomości albo też zabytki o szczególnej wartości, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej mogło za zgodą Ministra Kultury i Sztuki na wniosek właściwego prezydium odpowiedniej miejskiej lub powiatowej rady narodowej ustanowić miejskiego lub powiatowego konserwatora zabytków. Natomiast naczelny nadzór nad ochroną dóbr kultury i wszystkimi muzeami należał do Ministra Kultury i Sztuki⁴¹.

Ustawa określiła także zakres ochrony zabytków⁴², zasady użytkowania zabytków nieruchomości⁴³, kwestie wywozu dóbr kultury za granicę⁴⁴, rolę i zadania muzeów⁴⁵, opiekę społeczną nad zabytkami⁴⁶ oraz odpowiedzialność karną⁴⁷. Kwestie związane z zasadami i organizacją ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego, zostały określone zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki, nr 23 z 25 kwietnia 1995 r., wprowadzające szczegółową instrukcję określającą organizację ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego⁴⁸.

Ustawa ta była kolejnym aktem regulującym ochronę dóbr kultury w historii niepodległej Polski. Wprowadziła ona do terminologii prawnej ochrony zabytków nieznaną dotąd pojęcie „dobra kultury”. Definicja zabytku znacznie różniła się od definicji zawartych w poprzednich aktach prawa i czyniła określenie zakresu przedmiotowego ustawy jeszcze bardziej skomplikowanym. Szczególną relację wytworzono pomiędzy terminami ustawowymi: „dobro kultury” i „zabytek”. Zamieszczenie tych dwóch zwrotów w jednym akcie określano mianem dualizmu terminologicznego. Już w przepisach ogólnych ustawy podkreślono, że dobra kultury to dobra o wyjątkowym znaczeniu, które powinny podlegać ochronie. Z przepisu art. 4 wynikało, że dopiero prawidłowe określenie terminu „dobro kultury” pozwoli wskazać cechy zabytku⁴⁹. Niniejsza Ustawa obowiązywała do 2003 r. Wówczas została zastąpiona obowiązującą po dzień dzisiejszy Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

⁴¹ *Ibidem*, art. 7-8.

⁴² *Ibidem*, art. 18-37.

⁴³ *Ibidem*, art. 38-40.

⁴⁴ *Ibidem*, art. 41-44.

⁴⁵ *Ibidem*, art. 45-54.

⁴⁶ *Ibidem*, art. 70-72.

⁴⁷ *Ibidem*, art. 73-81.

⁴⁸ G. Leszczyński, *op. cit.*, [w:] R. Bzinkowski, K. Stankiewicz, T. Langowska, (red.), *op. cit.*, Warszawa 2001, s.25-26.

⁴⁹ A. Jagielska-Burduk, *op. cit.*, Warszawa 2011, s. 46.

PODSUMOWANIE

Działania podejmowane na rzecz ochrony zabytków bez wątpienia, są nieocenione i konieczne. Należy jednak pamiętać, że duża odpowiedzialność spoczywa na osobach interpretujących tekst prawny, stąd sukces organizacji ochrony zabytków zależy przede wszystkim od biorących w niej udział podmiotów. Sformułowanie przez prawodawcę definicji to jedno, a prawidłowe jej wykorzystanie, to drugie. Nie ulega jednak wątpliwości, że zarówno jedno, jak i drugie, decyduje o realizacji celów dotyczących ich ochrony.

BIBLIOGRAFIA

- Dekret Rady Regencyjnej z 31 października 1918r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury, Dz. U. 1918, Nr 16, poz. 36.
- Gerecka-Żołyńska Anna. 2006. Ochrona zabytków w Polsce. Zbiór podstawowych aktów prawnych z krótkim komentarzem. Poznań: OBRSW.
- Jagielska-Budruk Alicja. 2011. Zabytek ruchomy. Warszawa: Lex.
- Leszczyński Grzegorz. 2001. Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń czasu wojny i pokoju. W Rola i zadania Sił Zbrojnych w zakresie ochrony dóbr kultury wobec zagrożeń czasu wojny i pokoju, Warszawa: DWP.
- Nahlik Stanisław Edward. 1958. Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej. Wrocław-Kraków: Ossolineum.
- Przyborowska-Klimczak Anna. 2011. Rozwój dziedzictwa kulturalnego w prawie międzynarodowym na przełomie XX i XXI wieku. Lublin: UMCS.
- Rouba Malwina. 2013. Zadania władz publicznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w Rzeczypospolitej Polskiej. Ze szczególnym uwzględnieniem obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i naturalnego, Toruń: Adam Marszałek.
- Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 lipca 1928 r., o opiece nad zabytkami, Dz. U. 1928, Nr 76, poz. 675 i 676.
- Rozporządzenie Prezydenta RP z 6 marca 1928 r., o opiece nad zabytkami, Dz. U. 1928, Nr 29, poz. 265.
- Rymaszewski Bohdan. 2005. Polska ochrona zabytków. Warszawa: Scholar.
- Słownik języka polskiego PWN. 1996. Warszawa: PWN.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dz. U. 2003, Nr 162, poz. 1568.
- Wielka Encyklopedia PWN Tom 30. 2005. Warszawa: PWN.
- Zeidler Krzysztof. 2011. Restytucja dóbr kultury ze stanowiska filozofii prawa. Warszawa: LEX.